

VICSAY LAJOS

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

1946.

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK

szeptember

Társadalmi nevelés az általános iskolában.

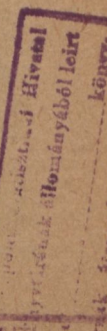
II.

Mi a *hasonlóságérzés*, mint a lelki kölcsönhatás alapja?

A gyermek mások társaságában él. Akikkel gyakran együtt van, ismerőseivé lesznek, ismeri őket, arcukat, testi magatartásukat, cselekvésüket, szokásaikat, szóval ismeri az illetők „természetét.” Ösztönösen érzi, kik jók hozzá, érzi, hogy segítségére vannak az élet szárnypróbálgatásainál. Ez a *rokonsági kör*. De mások is járnak a házhoz, a gyermek velük is megismerkedhetik. Az idegent azonban gyanakodva fogadja, tartózkodó vele szemben, s csak később, ha megismeri, enged föl tartózkodása. Mennyire más a helyzet, ha hozzá *hasonló korú* gyermeket hoznak a házhoz. Azonnal más érzéssel tekint a kis idegenre, első pillanatra melegen üdvözli, pajtásának érzi. Ez a *hasonlóságérzés* ösztönös megnyilvánulása. Gyermek a gyermeknek nem ellenség, hanem azonnal jó barát, — míg a felnőttet nemcsak idegennek, hanem ellenségnek is érzi először. S ez a baráti közeledés nem tudatos megfontolás eredménye, hanem ösztönös valami, homályos érzés, tudatalatti vonzalom. Az ilyen hasonlóságok *ösztönös* megérzése Giddings szerint az, ami azonnal közelebb viszi egymáshoz az embereket, gyermekeket.

A hasonlóságokat később tudatosan *észlelni* is szoktuk. Mindennapi cselekedeteink a hasonlóságérzés e törvényei szerint folynak le. Szinte pillanatról-pillanatra áliást foglalunk környezetünkhez, kifejezzük kívánságainkat, nem-tetszésünket stb. Allandóan foglalkoztat bennünket a társainkhoz való „viszony” kérdése. Hogyan jön létre ez a „viszony”?

Két munkás fát vág az erdőben, nem együtt, egy munkát végeznek, hanem kiki a magáét vágja. Egymás mellett vannak, s ha nem érintkeznek is egymással, *tudnak* egymásról, gondolnak egymásra, versenyre kelnek stb. Hoyes szerint egymás jelenlétének érzése hat mindegyikre. *Fokozódik* ez, ha szóbaállnak egymással, így az egyik magatartása egyre jobban „érinti” társát is. Ez a társas „érintés” Giddings szerint szintén elemi tény, társas életünkben „érint” bennünket mások pusztán *jelenléte*, szava, gesztusa, magatartása, cselekvése,

A társas „viszony“ mindig ilyen alapon indul meg, hogy azután továbbfejlődjék: társammal szemben — lelkileg — *állást foglalok*, végül cselekszem barátságos vagy ellenséges irányban. A barátság „kimélyítésére“ sok eszköz áll rendelkezésünkre, de valamennyi alapja a hasonlóságérzés. Ezért *alkalmazkodunk egymáshoz*, megtartjuk az illetet stb.

A hasonlóságérzés tehát a legfontosabb *társító mozzanat*, a későbbi lelki kölcsönhatások igazi alapja.

Ezzel áll összefüggésben a társaság ú. n. *kiközösítési* hajlama, ami abban áll, hogy a nem hasonlót, az erősen eltérőt igyekszik kizárni magából a társaság.

Az elmondottak természetesen a gyermekre is vonatkoznak, sőt fokozottabb mértékben, hiszen a felnőtt még „uralkodik“ önmagán, érzésein, szavain, amire a gyermek még alig képes.

A társas viszony létrejötténél és fenntartásánál a hasonlóságérzés játssza a főszerepet. Magunk is törekszünk ápolására, másoktól is „elvárjuk“ ugyanezt. Mert a társas együttműködés abból ered, hogy *hajlamunk és képességünk* van a közös célra dolgozni.

Az egyik ember (gyermek) a másiktól „elvár“, feltesz bizonyos cselekvéseket, magatartást. Ennek bekövetkezése után alakul ki az a légkör, melyben a *bizalom* uralkodik. Amidőn a puszta „mások“ világából a „társak“ világába jutunk, ennek kiegyensúlyozott, bizalmas-légkörébe belenevelődünk mi is, mások is. Ez a lassú folyamat gyermeknél a *felnevelkedés*, idegeneknél a *beolvadás* (asszimiláció) fokozatain át megy végbe.

Mielőtt elmondottakat az iskolai nevelésre vonatkoztatnánk, szólnunk kell — ha röviden is — a hasonlóságérzés fájáról is.

Legelső alapja a hasonlóságérzésnek a

I. *külső*, amely vonatkozik a

a) *testi külsőre* és b) a *ruházatra*.

Sokkal fontosabbak ezeknél a

II. *belső vonások*. Ezek alapja lehet: a) a *hasonló foglalkozás*, b) a *hasonló rang* (életszínvonal, jövedelmi viszony), ezt a demokrácia fejlődésével számos körülmény áttöri, c) az *egyforma képzettség*, d) a *hasonló különleges érdeklődési irány* (műgyűjtők stb.), e) az *egyvidékről-valók* („Landsmannschaft“), *hasonló politikai felfogás* (politikai pártok) stb. — az élet százele alkalmat ad arra, hogy a hasonlóságérzés kialakuljon, s annak alapján társas-viszony keletkezzék, vagy ezen érzés megszüntével felbomoljon.

(Az iskolai társadalmi nevelésre vonatkozólag utalunk a mult számunkban megjelent „A szociális nevelésről“ szóló szülői értekezletre, amely szorosan idevonatkozik.)

gyok"), melyben nagyszerűen állítja szembe egymással az északi és déli népeket. Délen élénk a szó, a taglejtés, testtartás, pillanatról-pillanatra kitörve akarva, vagy akaratlanul — tükrözi azt, ami az emberek lelkében végbemegy. Északon az ember „nehéznyelvű és rest a szóra“, lassabban, megválogatottabban tör ki a benső, ami mélyebben hullámlázik a lélekben, mert mélyen járó sors, élmény, gondolat. „Északon gyökösebb a szó, mélyebbről jön és nemesebben.“ Van ellentét a társadalmak között a *kifejezés* tekintetében is. Az egyik gazdagabb kifejezésekben, a másik szegényebb, az egyik hirtelenebb és bőkezűbb a kifejezés aktusában, a másik tartózkodó, „hideg“, mint észak légáramlásának lehelete.

Montaigne mondja a déli népek beszélgetési sóvárgásáról: „Ez nekem édesebb örömeket nyújt, mint bármi más egyéb az életben. Ha választanom kellene, azt hiszem, szívesebben beleegyezném abba, hogy elveszítsem szemem világát, mintsem hogy lemondjak beszélő- és hallóképességemről.“ Északon ritkább a közlékenységre hajlamos jellem, kevesebb a társas érintkezést átmelegítő szó, mint kevesebb a nap-sugár is, mely bevilágítja a fenyvesek végtelenjét.

A társadalom életében megfigyelhető ez a zárkózottabb magatartás. Az ilyen ember *magának* éli az életét. Az ilyen magatartást *intransitívnek*, zárkózottnak mondjuk szemben olyan ember magatartásával, kinek viszont öröme, hogy *kifelé* élje lelki életét, minél többet mutasson mások felé magából. Az ilyen magatartást (mások felé) átható, *transitívnek* mondjuk.

Nem egészen a fajnak, környezetnek (földrajzi) van ebben döntő szerepe. Döntő a társadalmi hagyomány, a szokás. Amely vidék, család ilyen közlékeny emberekben bővelkedő, abban a gyermek is megszokja környezetének szokását, s hasonlónak lesz a felnőttekhez.

A gyermek rengeteget köszönhet környezetének, a felnőtteknek, akik őt körülveszik. Gesztusa épűgy, mint a beszéd, a szó, a nyelv elődeitől való. Bourgeois Léon szerint a gyermek kezdetben testi táplálékot köszönhet anyjának. Amikor e szoros kapcsolat meglazul, tágabb környezetéből, a *kultúrából* kezd táplálkozni. Ez teszi lehetővé, hogy ne csak testileg, hanem lelkileg is felnövekedjék. — Ha túlzott is e beállítás — hiszen az anyától is érik lelki ráhatások a gyermeket, és nem a leggyöngébbek —, van benne realitás is.

Thomas Mann szemére veti német honfitársainak, hogy keveset adnak a szóra, a beszéd kultúrájára, sőt kultuszára. Mások viszont az angolok zárkózottságát kárhoztatták (bár titokban irigyelték is), főképp a sokat eltitkoló beszéd, az ú. n. *cant* miatt, amit diplomáciai érintkezéseknél bizonyos előny-nyel jár.

Különös világba lépünk, ha a *kifejezés*-sel foglalkozunk, pedig nélküle az emberek legfeljebb egymás mellett élhetnének, de egymást meg nem értve *együttes, társas* életet nem

folytathatnának. Ameddig a nyelv terjed, addig terjed a társas *lelki* befolyások területe. (Tarde.)

A nyelv emberközösségi jelenség. Mivolta, kialakulása és fönnállása a közösséghez, mégpedig *személyes közösséghez van kötve*. A nyelvben mindig valaki mond valakinek valamit. Az én-te viszony, tehát az alapvető személyi viszony az alapfeltétele minden nyelvalakulásnak.

Célzatában, mint lelki tartalmaknak közlése a közösség primér tevékenységének, az egymással való érintkezésnek főszerve. Egyének hozzák létre, egyesektől indul ki, de a közösség az, amely fenntartja és terjeszti. A nyelvnek a szociális célzaton kívül van alapvető *szociális tartalma* is. Hiszen csak így válhat a gondolatközlés eszközévé. A nyelv beszédes bizonyosság arra, hogy az ember nem elszigetelt „individuum“, hanem lényegesen személyközösségbe, társadalomba van állítva.

A fegyelmezett ember a *mai* társadalmi életben nem teszi ki közszemlére érzelmeit. „Egyén“ akar maradni, magatartása tehát szándékosan *intranszitiv*. Ez a primitíveknél (gyermekeknél) nincs meg; náluk van valóságos közömböség, de nincs, *még* nincs tettetés. Oka az, hogy az egyesek sorsa még annyira egyforma, *átlagsors*, hogy nem sok értelmű volna egyes kifejezőjelek eltitkolásának. Az egyesek élete még annyira a közösséghez (családhoz, rokonság) igazodik, hogy az egyes nem érzi szükségét a különállásnak, még nem zárkózik el, élete nem lehet még a magáé, hanem a közösségé.

Az urbanizálódás (a városkultúra) kifejlődése teszi az életviszonyokat bonyolódottabbá, áttekinthetetlenebbé. Az egyén kissé felszabadul a közösség ellenőrzése alól, az egyes már el is rejtőzik a közösség szeme elől, ép — a *kifejezéssel*. Így jött létre az angol eredetű, „cant“, amelynek lényege az, hogy a lelki életet nem iparkodnak napfényre juttatni, tulajdonképeni céljaikat eltitkolják. A primitív ember és a gyermek még nem tudna „hallgatással beszélni“. Mi a kérdésre nem adott válasszal gyakran már meg is adtuk a legfrappánsabb feleletet. Ha mégis felelni kell, belső állapotainkat, be nem vallott szándékainkat átlagos (konvencionális) „szólamokkal“ rejtethetjük el. Ez az angol „cant“ egyik jellemzője. Csak a beavatott, aki jól ismeri az egész szituációt, tudja kiérezni azt, hogy az ép adott kifejezés csak álarc-kifejezés, s hogy a kifejezés dacára mit kell rajta értenie. Talleyrandnak, a nagy diplomatának tulajdonítják a mondást, hogy a nyelv gondolatainak nem kifejezésére, hanem eltitkolására való. Általában ezt vallja a keleti emberiség is.

A kifejezés problémájában tehát észre kell vennünk, hogy bármennyire alapvető is az a társas érintkezésben, *soha nem szolgálhat biztos alapul a társas érintkezésre nézve*.

Mindezt — ha sokkal kisebb mértékben is — bizonyos fokban észrevehetjük a városi gyermeknél is. (Folytatjuk.)